

Van Den Herd

tijdschrift

van de

HEEMKUNDEKRING DE HEERLIJKHEID OIRSCHOT

=====
Jaargang 12 nummer 3 - oktober 2005
=====

Redactie: Clari van Esch-van Hout

Straten 16
tel. 575260

Hanneke v.d.Bogaart-Vugts

Molenstraat 12
tel. 572221

Ans Verhouden - Vermeulen

Snellaertsstraat 16
tel. 572303

Lay-out: Jack van Nunen

Overname van artikelen is toegestaan met bronvermelding.

ISSN 1387 - 2060

KONINKLIJK BEZOEK IN 1809

Volgend jaar komt er – zo konden we lezen in het Eindhovens Dagblad – een boek uit over de reis die Lodewijk Napoleon ooit maakte door onze provincie. In het voorjaar van 1809 trok hij met zijn gevolg door Brabant om kennis te maken met zijn onderdanen en om de gang van zaken hier te inspecteren. Ook Oirschot was in zijn reis-schema opgenomen. Welk programma er tijdens dat bezoek in Oirschot gevolgd is, heb ik uit de archieven niet kunnen achterhalen, maar ik heb wel informatie gevonden over de voorbereidingen die getroffen zijn om de koning en zijn gezelschap een waardige ontvangst te bereiden.

Voor degenen onder ons, die hun geschiedenisboeken na het beëindigen van hun schooltijd voorgoed dichtgeslagen hebben, even het geheugen opfrissen.

Op het einde van de 18de eeuw brak er in Frankrijk een revolutie uit die eerst heel Frankrijk, en later bijna heel Europa op zijn kop zette. Vrijheid, gelijkheid en broederschap was de nieuwe leuze van de revolutie. En met die leuze bleven de Fransen niet binnen hun eigen grenzen, maar veroverden ze langzaamaan half Europa. De grote veldheer van die veroveringen was Napoleon Bonaparte, die, behalve op het slagveld, op den duur ook alle politieke macht naar zich toe wist te trekken, tot hij zich tenslotte zelf de Franse keizerskroon op het hoofd zette. En in zijn opmars naar macht trok hij zijn hele familie mee door hen in de veroverde gebieden een leidende functie te geven. Zijn zusters liet hij met invloedrijke personen trouwen. Zijn broer Jerôme benoemde hij tot koning in Westfalen (Duitsland), zijn broer Jozef zette hij eerst in Napels en later in Spanje op de troon en wij kregen zijn broer Louis (Lodewijk) als koning van Holland. Dit alles met de bedoeling dat die broers in de veroverde gebieden vooral de belangen van Napoleon en Frankrijk zouden behartigen. Wat dat betreft hadden wij het met koning Lodewijk Napoleon

nog niet zo slecht getroffen. Hij streefde er echt naar de belangen van zijn Nederlandse onderdanen zoveel mogelijk te stellen boven die van zijn broer en Frankrijk. En daar was Napoleon natuurlijk niet van gediend, zodat er vrij gauw wrijving ontstond tussen de twee broers. Met het gevolg dat Lodewijk Napoleon al na vier jaar – in 1810 – van het Hollandse toneel verdween en ons land gewoon ingelijfd werd bij Frankrijk.

Maar eerst was daar nog de rondreis van de koning door Brabant in het voorjaar van 1809

De rondreis

Op de 2de dag van de grasmaand (2 april) komen de Oirschotse schout A. Lemmens en het dorpsbestuur van Oirschot - dat bestaat uit 7 schepenen - in vergadering bijeen. Dit naar aanleiding van de brief die de landdrost van Brabant (voorloper van onze commissaris van de koningin) geschreven heeft, betreffende het bezoek van de Koning, Lodewijk Napoleon. Naar aanleiding van die brief wordt overlegd over de maatregelen die genomen moeten worden, er worden commissies samengesteld en de taken verdeeld.

Men besluit meteen al met het schouwen van de wegen en dijken te beginnen. Die wegen en dijken moeten door de rotten (buurtschappen) opgemaakt worden, waarbij de schepenen in hun eigen hertgang mee zullen helpen. Ze behoren tevens te controleren of dat goed gebeurt en bij in gebreke blijven de verantwoordelijke mensen te waarschuwen. Ook moeten de bomen langs de openbare wegen opgemaakt worden. Er zal dus gesnoeid moeten worden. Verder is de bevolking verplicht alle ongerechtigheden die langs de wegen liggen, of het nou aard-, steen-, hout- of mesthopen zijn, op te ruimen. Men gaat grondig te werk in ons dorp. Niks wordt aan het toeval overgelaten, want zelfs de schoren worden aan een nauwkeurige inspectie onderworpen. En om al dat werk in goede banen te leiden krijgt iedere commissie een bepaald gebied toegewezen. Misschien is ons dorpsbestuur in het begin van de voorbereidingen niet helemaal zeker van de route die de koning en zijn gevolg in Oirschot zullen nemen, want alle belangrijke doorgaande wegen in ons dorp

worden onder handen genomen. De Bestse-, de Eindhovense- en de Moergestelse dijk. De dijken in Straten en naar Boxtel. Zelfs de wegen in Hedel krijgen zonnodig een opknappbeurt. En dan natuurlijk de Kerkhof (törp) en het centrum van Best.

Men besluit bij de inkomst van de koning de klokken van de Oirschotse en Bestse kerken voluit te laten luiden en van hun torens zullen de vlaggen wapperen.

Uit de burgemeestersrekeningen is op te maken dat er zelfs nieuwe vlaggen gemaakt worden. Even voor alle duidelijkheid: De functie van burgemeester (of borgemeester) was toentertijd een andere dan die van tegenwoordig. Een burgemeester was een soort penningmeester van de dorpsuishouding. De rekeningen van de onkosten die voor deze gebeurtenis gemaakt worden, belanden uiteindelijk dan ook allemaal op zijn bord. Omdat veel van die rekeningen bewaard zijn, levert dat voor ons een bron van informatie op.

Zo kunnen we ook zien dat de dorpsdiender van top tot teen in het nieuw wordt gestoken. Zelfs een nieuw wapen hoort daar bij.

Een grote onkostenpost wordt geleverd door de oprichting van 5 erebogen.

Er komt een ereboog te staan aan de Bosweg. Dat zou wel eens bij het tegenwoordige restaurant Quatre Bras in Best kunnen zijn. Bedenk dat Best ook nog bij Oirschot hoorde. De 2de boog komt aan de Bestsestraat, verder één bij het raadhuis, één aan het begin van de Koestraat en de vijfde aan de Heistraat. Dat laatste bevreemde me eerst, want het zal toch de bedoeling zijn geweest dat de koning met zijn gevolg onder zo'n boog door trok. En waarom zou dat gezelschap door de Heistraat rijden? Maar na het raadplegen van een oude kadasterkaart lijkt het me best mogelijk dat de stoet via de Heistraat, de straat langs 'sHeerenvijvers die er op aan sloot, richting Beers is gereden.

Terug naar de erebogen die we ons niet voor moeten stellen, gemaakt van coniferen en/of dennenbomen, zoals die vroeger door de

buurtbewoners gemaakt werden bij thuiskomst van een Indiëganger, of bij een gouden bruiloft. Nee, afgaande op de rekeningen moeten het degelijke houten bouwsels geweest zijn, want er komen nogal wat planken en spijkers aan te pas, planken van hard eiken, van olmen enz. Het 'cieren' van de bogen wordt vooral door meisjes gedaan, waarbij 'klatergoud, plekgout, sakband, pek, bindgarens, alderlij linten en alderlij soorten van papier' gebruikt worden.

Tot slot worden natuurlijk de gilden 'opgetromd', zoals bij elk dorpsfeest op hoog niveau. De schout zelf zal zorgen dat bij de komst van Zijne Majesteit alle gilden onder Oirschot paraat zijn om op te trekken. Dat zijn er zeven in totaal, waaronder twee uit Best en behalve de vijf Oirschotse die nu nog bestaan ook het St. Jorisingildedorp. En na het 'optrekken' krijgen de gilden, traditiegetrouw tot tering f10,- per gilde. Het Onze Lieve Vrouwegilde met zijn vele leden komt er met dat tientje maar bekaaid af, vergeleken met St. Sebastiaansgilde dat weinig leden heeft. Sebastiaan heeft er goed van kunnen teren.

De gilden zijn overigens niet de enigen die voorzien worden van hun natje. Ook de werkers aan de voorbereidingen lessen op tijd hun dorst op kosten van de gemeenschap. De herbergiers en herbergiersters - zoals de weduwe T. Somers - hebben het er maar druk mee.

Op de burgemeestersrekeningen staat verder ook de aanschaf van de wetboeken van Napoleon vermeld. Omdat op vele rekeningen geen datum vermeld is, is niet op te maken of die wetboeken voor of na het bezoek van de koning aangeschaft zijn. Een beetje slimme dorpsbestuurder heeft dat natuurlijk voor de komst van de koning gedaan en ze laten zien ook, om zodoende een goede indruk te maken.

En dan is de grote dag daar. Op de vierde dag van zijn reis door Brabant trekt de koning met zijn gevolg op maandag 17 april vanuit Eindhoven over Woensel naar Oirschot. Waaruit het programma in Oirschot bestaat, heb ik, zoals eerder vermeld, in de archieven niet

terug kunnen vinden. Duidelijk is wel, dat de koninklijke stoet dezelfde dag nog doortrekt over Middelbeers en Moergestel naar Tilburg. In Oirschot worden daarvoor de paarden verwisseld. Zo'n dertig Oirschotse eigenaars staan hun paard voor die tocht naar Tilburg af. Daarvoor krijgen ze een vergoeding van f 3,- per paard. Helemaal vlekkeloos verloopt die rit niet, want het paard van C. van Roy moet het met de dood bekopen. Daarvoor krijgt hij later een vergoeding van 76 gulden en 10 stuivers.

Welke gevolgen, behalve de financiële, het bezoek van Lodewijk Napoleon voor Oirschot gehad heeft, is niet precies te zeggen. Eentje is wel duidelijk:

Op 30 april komt er per brief een verordening binnen van de landdrost van Brabant, waarbij - als gevolg van een besluit dat de koning de 21 april in Den Bosch genomen heeft - de schout van Deurne, de schout van Oirschot en de president van het gemeentebestuur van Heusden voorlopig uit hun functie geschorst worden. Oorzaak hiervan is dat deze dorpen hun zaterdagse weekmarkt nog niet verzet hebben naar een andere dag. De koning blijkt begrip gehad te hebben voor de Israëlitische gemeenschap, die inderdaad ooit een verzoek ingediend heeft om de weekmarkt te verzetten omdat zaterdag voor hen sabbatdag is, maar toen is het verzoek van de hand gewezen. Behalve dat de schout A. Lemmens geschorst wordt, wordt ook al vlug van de pui van het raadhuis afgekondigd dat de weekmarkt voorlopig op vrijdag gehouden zal worden.

Als op 7 mei twee Oirschotse vertegenwoordigers van het Israëlitisch genootschap op de stoep van het gemeentehuis staan met een ander verzoek, n.l. om zes maal in het jaar – telkens op de 1ste dinsdag van iedere 2de maand – ten behoeve van hun armen en tot onderhoud van hunne godsdienst een collecte te mogen houden, wordt ook dat verzoek prompt ingewilligd. Ook dit is voortgevloeid uit een decreet van Lodewijk Napoleon.

Eind mei komt er nog een andere verordening van de landdrost van Brabant: Er zal genoteerd moeten worden alle en welke schutterijen

er zijn en of - en van welke - kaarten of diploma's ze voorzien zijn. Zodoende moeten alle hoptienden op de 30ste van deze maand voor de middag met hun kaarten of diploma's op het Oirschotse raadhuis komen, teneinde daardoor aan de intentie van de Heer landdrost te voldoen. Zou dit ook niet het gevolg kunnen zijn van de reis van de koning door onze provincie? Immers de vele gilden die in verschillende Brabantse dorpen en steden aanwezig zijn geweest bij het bezoek van de koning moeten de hoge heren wel opgevallen zijn. Misschien heeft de koning meer informatie over de gilden willen hebben.

Cl. van Esch-van Hout.

Inf: R. H. C. gemeenteraadsverslagen Oirschot

Burgemeestersrekeningen 1809

TOT TIEN TELLEN!

In 1983 bestond de St. Odulphusschool in Oirschot 100 jaar. ‘Honderd jaar jong’, zei men toen. Het comité ‘Eeuwfeest’ gaf een boekje uit met de geschiedenis van de jubilaris. Daarin heb ik een artikel geschreven over de belevenissen die ik als schooljongen meegemaakt heb. Dat was vóór Wereldoorlog II. Ik dacht er goed aan te doen, mede om het te onttrekken aan de vergetelheid, het te publiceren in Van den Herd. Vele van onze (mannelijke) leden zullen bepaalde toestanden herkennen.

Ik wil erop attenderen dat ik op het einde van het artikel (zogezegd) de Meijerijsche Courant aanhaal. Daarin werd toen nog geschreven met o’s, e’s en met ‘sch’. Dat was juist in die tijd aan het veranderen. (Heette dat niet ‘de spelling van De Vries en Te Winkel’? Of van ‘Marchant’?). Ik weet nog goed dat de leerlingen op aanwijzing van de meester in de lesboekjes al de tweede o’s, e’s en bepaalde sch’s met een potlood moesten doorhalen. Behalve bij het woord ‘tweede’, dat was een uitzondering. Boekjes met de nieuwe spelling waren er nog niet en men was toen ‘uit z’n eigen’, zoals we hier zeggen, super zuinig. Dus let wel: twee o’s, e’s en sch zijn geen schrijffouten van mij, maar gewoon het nabootsen van de spelling zoals die sommigen destijds nog hanteerden.

(Wie weet trouwens de naam van de spelling, die toen ten einde liep en de naam van de spelling, die toen zijn intrede deed? Oud-onderwijskrachten misschien? Laat het me weten, waarvoor dank).

En nu mijn verhaal, getiteld: TOT TIEN TELLEN.

In de dertiger jaren (van de twintigste eeuw) bezocht ik, zoals dat deftig heet, de Sint Odulphusschool. Het was niet zozeer ‘bezoeken’, dan wel de dagelijkse gang maken naar de naargeestige lokalen met die ‘mesters’, die ontzag en vrees inboezemden. Maar ook naar de fijne speelplaats. Dáár kon je naar hartelust ravotten en juist de vele bomen en de pomp in het midden maakten allerlei opwindende spelen mogelijk.

Ik denk dat Janus van den Heuvel en Jan Peer Berte (Hoppenbrouwers) wel eens tegen elkaar gezegd hebben: “’t Wordt kwaai weer, want ze zen wir zoe wild en ’t spant er merakels”. Ja, de speelplaats was het fijnste. Onverhard zijn had z’n goei kanten: gerust konde met het ‘tielevreden’ (een variant van verstoppertje, red.) en ‘overhalen’ (een soort bokspringen, red.) eens vallen. Ge had niet vlug een gat in je (zwarte) kousen.

Aan de kant van de leslokalen was een flinke brede stoep met kopse stenen als rand. Daarop was heerlijk te bikkelen met tinnen beeldjes van allerhande vorm. Dat werd in het najaar gedaan, als ik het me goed herinner. Als er eens iets bijzonders op straat gebeurde, hingen alle jongens over de ijzeren stangen op de muurtjes ‘als trossen bijen aan den appelboom’. Veel was er niet te zien in die jaren. ’t Was al heel apart als bij café Buitenlust een wagen stopte. Marte Ven had de deftige behuizing ‘Huize Goeree’ gekocht van de ontvanger Vogel (de steen met vogel zit nog boven de zijdeur!) en was er een café begonnen. Dat was wel een teruggang: eerst als buur een deftig belastingkantoor en toen een café, waaruit af en toe een zatte maandagvierder wegzwierde. Ik keek altijd op tegen Marte Ven; ’t was een doodgoeie man, maar donker van uiterlijk en daarom leek hij wat guur, maar dat was hij echt niet. Als bijverdienste had Marte een benzinepomp voor zijn pand laten inrichten. ‘Fina’ stond in forse letters op de plaat erboven. Er stond nog iets bij, iets vreemds voor mij: ‘Tel 10 M.v.d.Ven Tel 10’. Ik heb altijd gedacht dat Marte niet verder dan 10 kon tellen! Dat was tevens een rede hem wat ruw en onguur te vinden. Blijkbaar had hij in zijn jeugd niet goed opgelet in de klas en niet naar de mester willen luisteren. Anders zoudt ge dat toch niet zo openlijk hebben hoeven te bekennen!!

Jan Megens, altijd met een sigaar in zijn mond (misschien wel een Flor Fina), stopte met zijn vrachtwagen wel eens bij de pomp. Dan was er veel te zien: een wagen vol met eierkolen of ‘nutjes’, met hout hoog opgestapeld en met touw stevig vastgesjord. Als Janus veel borreltjes ophad en dreigde zijn Schiedamse vracht te verliezen, mompelde hij altijd: “Ik heb nie touw genoeg”! Voordat Janus stopte,

zaagt ge, als ge toevallig even op de speelplaats stond uit te hijgen, de richtingwijzer al op en neergaan. Ook daar kwamen touwtjes bij te pas! Janus was een harde werker en vlot en haastig stapte hij uit om te tanken. Binnen werd afgerekend en natuurlijk een borreltje achterover geslagen. Het moet toen gebeurd zijn.

Door zijn haast had Janus de motor laten lopen. Er ontstonden vonken en een ramp. In een mum van tijd stonden wagen, lading en pomp in lichterlaaie. Een steekvlam zorgde er vervolgens voor dat aan redden niet meer te denken viel. Een vreselijke catastrofe, maar ook sensatie! Juffrouw De Vocht met schelle stem, mester Hobbelen totaal uit de plooi en mester Schreurs, met nog nadrukkelijker de kaken opeen geklemd, schoten naar buiten om de jeugd uit de buurt te houden, terug van het hek waar een enkele held standhield. De brandweer kwam erbij. Graad van Hersel, die toch niet zoveel boerde, zal zijn hit wel snel ingespannen hebben achter het raadhuis. Met hoge snelheid en veel lawaai kwam de brandweer door de Nieuwstraat aan gehobbeld. Ook daar vonken: 't vuur ketste uit de keien en de paardenhoeven! Het mocht echter niet baten. Ik herinner me levendig de troosteloze aanblik, nadat het vuur zijn werk voltooid had. Verschrikkelijk aanzien en vreselijk voor Marte en Janus. Achteraf denk je wel eens: voor hen persoonlijk zal het een grote strop geweest zijn en in die financieel slechte tijden rookten zij een kwaaie sigaar!

Voor de schooljeugd was het een prachtdag. Van leren was niet veel terecht gekomen en tot in de Meijerij'sche Courant van Jan Pol stonden 'de noodige mededeelingen': "Zoveel vuur en grootendeelsche verwoesting ondanks de blusschende mensen van de brandweer, mensen die hun dorst leschten na het dooven van de vlammen. De scholieren waren eenig en hoefden niet verder te leeren; het Hoofd van de R.K. School onderbrak intusschen zijn Fransche les in de hoogere klassen."

Dit alles is mij erg bijgebleven. Het sprak tot mijn verbeelding. Misschien nog meer dan andere 'sigaren', welke een paar maal de dagelijkse gang op school onderbraken, zoals de 'graaf Zeppelin' en de 'Hindenburg', die in die vóóroorlogse jaren indrukwekkend

mchtig en geruisloos boven Oirschot dreven in de richting van de kust en naar het verre, verre Amerika. Héél de schooljeugd stond zich daaraan te vergapen. De ‘Hindenburg’ ging ook in vlammen op! Enige jaren nadien (maar toen had ik de school al lang achter mij) stond heel de wereld in vuur en vlam. Moge dat ons in de toekomst bespaard blijven: ik wil graag tot 10 blijven tellen!

Tot zover mijn vertelsel, dat ik schreef op 17 april 1983. Ik hoop dat de ‘heerlijke’ leden van ons gezelschap dit met plezier gelezen hebben en weer eens terugdachten aan die tijd van weleer. Thans kan de jeugd wel verder tellen dan 10, denk ik. Of kun je stellen dat we met zijn allen de tel kwijt zijn?

Theo van de Loo
Hooge Lievevrouwendag 2005.